

WA! MONO ZABA KUTANGA! TALA! MONO ZABA KUSONIKA!

Masolo ya ba mapasa sambu na
kulanda kutanga ti kusonika

Kalasi ya

2

Mukanda yayi me salama na ntwadisu ya Directeur Anne-Marie NZUMBA NTEBA LUVUFU, na bantu ya mayele ya Ministère ya EPS-INC bo yayi :

- Don Gaston MASILA
- Odette KINANA
- Eugide IMBONGILA
- Fidèle NGOY
- Chance KUZITELA

Dépot légal : JN 3.01606-57178

Infographie : Ir Marc Nsuangana Mputu et l'Equipe de l'Editeur

© Min. EPS-INC 2015/DIPROMAD

Kyese mingi : nge kele na kalasi ya zole ;
Nge zaba kutanga kikongo mbote.
Na mwa-mukanda yayi nge ta lenda
kulonguka, kutanga ti kusonika bansangu
ya kitoko ya bamapasa NSIMBA ti NZUZI
banduku na nge zole ya impa.

Kuvila ve na kutanga nyonso yina nge
ke mona, ti kusonika bansangu ya impa
sambu na dibuta na nge ti banduku na
nge.

Kutanga ya mbote ; kusonika ya mbote.

Lukaya ya mazaya

Alufabe	07
1 - Mbote bamapasa	08
2 - Bamapasa kele kwenda na zandu	10
3 - Bamapasa kele kwenda na nzo nkanda	12
4 - Bamapasa na mbanza ya nene	15
5 - Dikabu sambu na bamapasa	17
6 - Bamapasa ti kimvwama	19
7 - Bamapasa mene baka ngindu yaku kwenda kutambula na nseke	21
8 - Bamapasa ti makinu	23
9 - Bamapasa pene-pene na maza ya mungwa.....	25
10 - Bamapasa ti nsaka ya nkwesoo.....	27
11 - Bamapasa na kati ya mpaka ya bambisi ya mfinda.....	29
12 - Bamapasa ikele kuwaka boma na mpimpa	31
13 - Bamapasa na kati ya inzo ya kudia	34
14 - Bamapasa na ngonda	36
15 - Bamapasa ikele kubela	38
16 - Bamapasa ikele kutunga masuwa ya Papela	40
17 - Bamapasa ikele kuyidika kima mosi ya kuyituka	43
18 - Bamapasa na mongo ya masisi	45
19 - Bamapasa ikele kulonguka mutindu ya kukudisa mayele	47
20 - Bamapasa na kati ya Avyo	50

KW kw

Kwanga

MB mb

Mboma

MV mv

Mvuela

ND nd

Ndunda

NG ng

Ngoma

Tanga !

Mbote, zina na mono Nsimba (mwana nketo)

Tala mukanda ya luzingu na mono :

zina : NSIMBA

zina ya nkaka : MAVAKALA

kilumbu ya mbutuka : 02/02/2002

kifulu ya mbutuka : KIKWIT

zina ya tata : MAVAKALA

zina ya mama : MAYIMONA

Mono ke zolaka kumona bima ya impa, kutala bima kele na ntoto, kansi kuta kutanina leki na mono ya bakala, mono kele mbuta mpi mono kele ngolo. Mono ke zolaka kukina mpe kusakana bansaka. Na nzo nkanda, mono ke zolaka mingi ntalu. Mpangi na mono ya bakala kele dipasa na mono, yandi ta kudisongisa yandi mosi.

zina : NZUZI

zina ya nkaka : MAVAKALA

kilumbu ya mbutuka : 02/02/2002

kifulu ya mbutuka : KIKWIT

zina ya tata : MAVAKALA

zina ya mama : MAYIMONA

Zina na mono Nzuzi (mwana bakala). Mono salaka kisumbula/ bakaka kisumbula ntangu mono vwandaka mwana fyoti; yawu yina, mono ke vandaka na kiti ya kupusa, mono lenda tambula fyoti, kansi ntangu ya inda ve ti na mpasi mingi. Mono ke zolaka bankunga, mono ke zolaka kuyimba, kutanga ti kusala bizizi/ bifwanisu. Mono ke zolaka kusonika bapowemi/ bingana kitoko, mingi sambu na mpangi na mono ya nketo ke vandaka ntangu nyonso pene-pene na mono sambu na kusadisa mono.

Yindula ye pesa mvutu

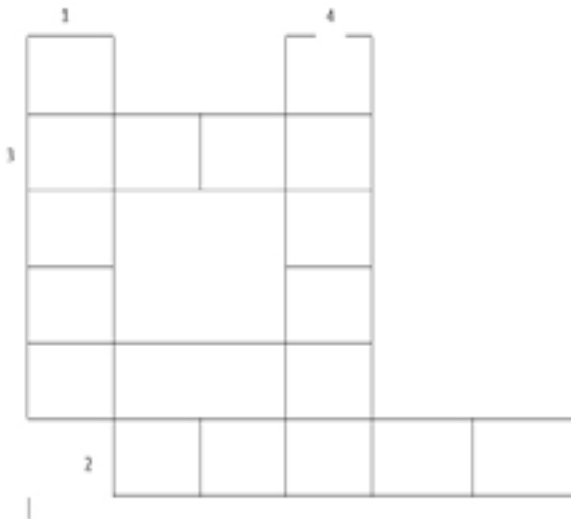
- ☺ Inki nge me zaba sambu na bamapasa ?
- ☺ Keti nge kele bonso mwana nkento to bonso mwana bakala ? Inki mutindu ?
- ☺ Meka kuyindula masolo ya nkaka ya ba mapasa. Inki kima ya nkaka balenda kusala dyaka ?
- ☺ Sonika mukanda ya luzingu na nge mosi ti zina na nge, kilumbu ya kubutuka ti kifulu nge butukilaka.

Baka kaye na nge mpe landila nkenda

Mono zaba ba mapasa. Bau kele .....

Nsaka

Ngogo me fuanana na ngogo yayi :

1. Zina ya mwana bakala ...
2. Yawu kele na ..... ?
3. Zina ya mwana nkento ...
4. Yawu kele na ..... ?

Tanga!

Mama ke vingila ba mapasa :
«bana, mono fwete lamba madya,
ibuna bima yayi ya mono me
sonika awa ke kondwa.

Beno kwenda kusumbila mono
bima ya kutula na kati ya madya”.

Bamapasa me kwenda na zandu.

Bawu me telama ntete na muntu
ke tekaka misuni ;

Bawu me sumba musuni ya
dimeme ti nsusu mosi,

Na nima, bawu me kwenda na
muntu ke tekaka ndunda.

Bawu me sumba kilo mosi ya
tumantu ti matungulu sambanu.

Bonso solo kele ve, bawu me
sumba seleri.

Na nima, bawu me kwenda na
muntu ke tekaka mabundu.

Bawu me sumba kilo mosi ya
mankondo, kilo tatu ya mangulu ti pastisi mosi.

Na nsuka, bawu me telama na butiki ye bawu me lomba dinzanza
mosi ya saladini, mosi ya mayonezi ti babombo.

Bawu me vutuka na nzo na kyese nyonso ye bawu me pesa na mama
bima yina bawu sumbaka. Mama me tombula maboko na zulu.

Bima ya ba mapasa fwete sumba :

- Kilo mosi ya matungulu
- Tumantu sambanu
- Solo mosi
- Kilo ya mankondo mosi
- Pidi-pidi grami300
- Kilo zole ya manga
- Grami 500 ya ngombe
- Mbisi mosi ya fyoti
- Litele mosi ya fyoti
- Litele mosi ya mafuta
- Mafofolo
- Dinzanza mosi ya mayonezi
- Dinzanza mosi ya saladini

Yindula ye pesa mvutu.

- ☺ Tala bima yina mama kusonikaka ti yina bamapasa me sumba. Ketu luswasanu ikele? Ya inki mutindu?
- ☺ Sonika bima yina bamapasa me vilakana na kusumba to yina bawu me sumba mbote ve.
- ☺ Yindula bima yina nge lenda sumba na zandu.
- ☺ Kabula konso bima na kimvuka na yawu (ndunda ; mbuma/ mabundu, musuni, bima ya nkaka).

Baka kaye na nge ye landila nsangu

Yindula bima yina nge lenda sumba na zandu.

Kabula konso bima na kimvuka na yawu (ndunda ; mbuma, musuni, bima ya nkaka).

Kana bawu pesa mono mbongo nyonso ya nsi ya mvimba, tala bima ya mono ta sumba sambu na mama : .....

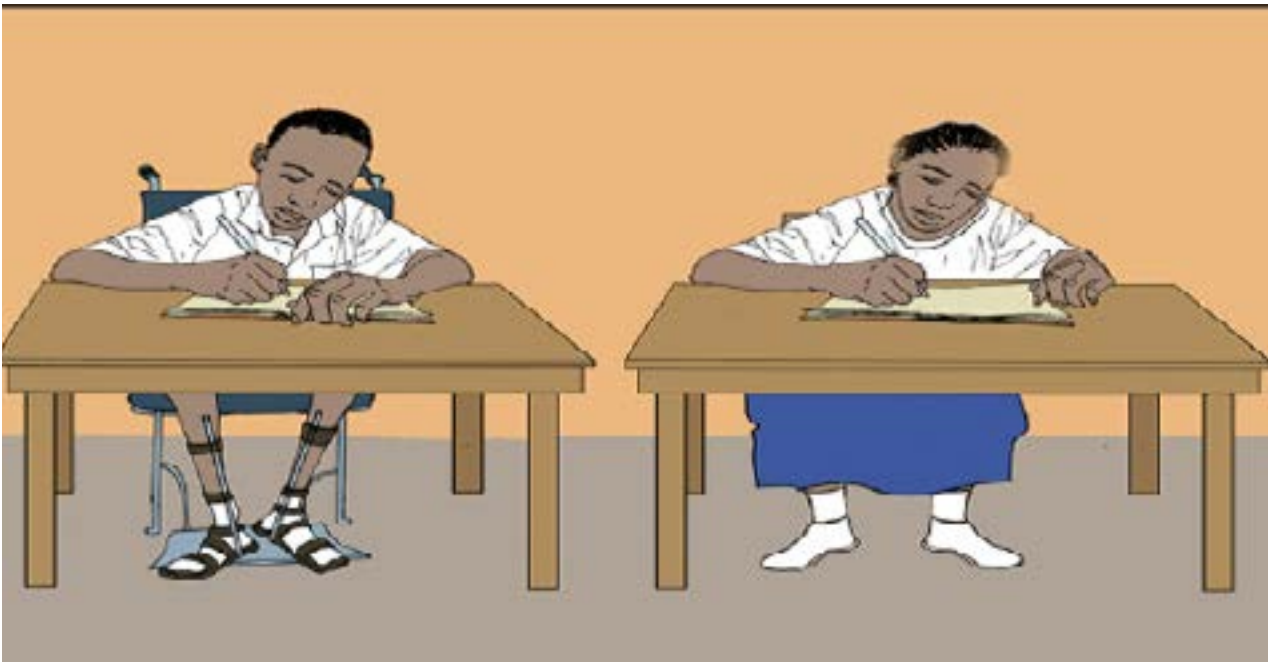
Kisalu ya kusala

Manima dibaya yayi kele na nsi, yika ndunda, ba mbuma/ mabundu, ti bima ya nkaka yake yantika na kisono me pesama :

	Ndunda kele na bambuma	Nyama mosi to mbisi bantu ke diaka	Kima mosi yake tekamaka na zandu
B			
M			
T			
S			
A			

Tanga !

Tala bifwanisu ya Nsimba ti Nzuzi; bawu me vanda na nzo-nkanda.

Nzuzi me vwanda na mesa yina me kukukana na kiti na yandi yina yime ya kupusa.

Nsimba me vwanda na kiti pene-pene na yandi.

Mutindu ya masomama :

Kitini ya ntete: na nzila ya nzo nkanda, bamapasa ke solula na bima yina bawu ke zolaka mingi :

Nsimba ke zolaka mingi ntalu sciences .....ti nsaka,

Nzuzi ke zolaka mingi babuku, bifwanisu ti bankunga.

Kitini ya zole: Nzuzi me vwanda na mesa yina me kukukana na kiti na yandi yina yandi lenda pusa. Mpangi na yandi ya nkento me vanda na mesa yina kele pene-pene.

Longi na bawu ke songa bawu na kusala kifwanisu ya kipeka-peka na kaye.

Kitini ya tatu: Nzuzi me sala kipeka-peka mosi ya kitoko penza ti mikubu/ntinta ya kitoko; kansi Nsimba kuzaba ve kusala/kifwanisu, ti lukaya na yandi me bikala kaka mpembe.

Longi me bula inti na dibaya ye yandi me tuba nde kifwanisu fwete mana/manisa ntangu yayi.

Kitini ya iya: longi ke kumisa Nzuzi sambu na/kifwanisu na yandi: kansi yandi ke yufula Nsimba keti kipeka-peka na yandi kele wapi. Yandi ke tuba nde makelele ya kitini ya inti pesaka ki zungu-zungu na kipeka-peka ye yandi pumbukaka. Kalasi nyonso ti longi me banda kuseka.

Yindula ye pesa mvutu.

- ☺ Sambu na inki Nsimba ketuba nde ki peka-peka pumbukaka?
- ☺ Tubila mambu yaki peka-peka ya kitoko, inki nge zaba na yina kutadila bi peka-peka?
- ☺ Inki nge ke zolaka mingi kusala na nzo nkanda?
- ☺ Inki ntangu nge ke zolaka mingi? Sambu na inki?

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Mono me sala kizizi/kifwanisu ya nyama/kibulu mosi ya kitoko; Nyama/kibulu yawu kele ....., yandi .....

Sala diaka ki peka-peka yai ya kitoko na kati ya kaye na nge. Yika mikubu ya nkaka.

Ndambu ya mazaya : tala mutindu ke salamaka kipeka-peka:

Longuka yawu mpi, sonika yawu na kaye na nge.

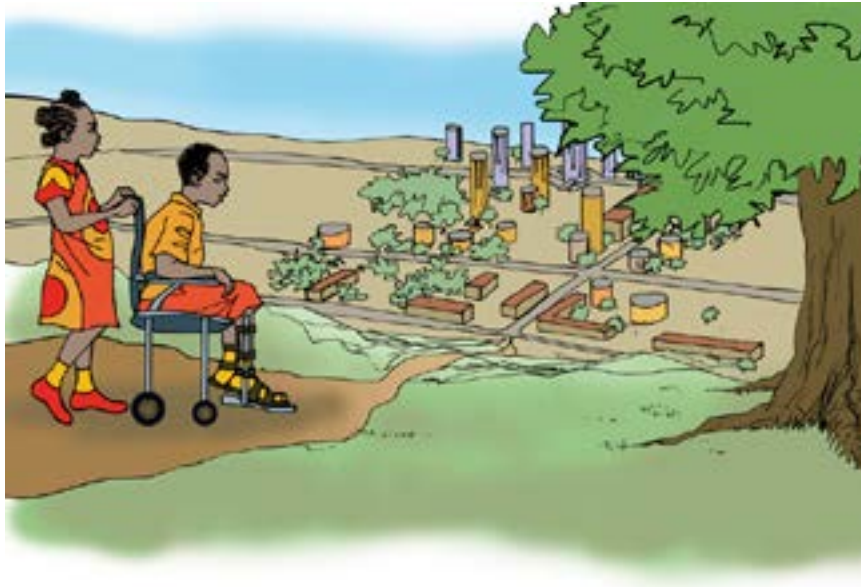
Kutuba ve kisalu penza.

Tuba yina ke. ta

Tanga !

Kizozi/kifwanisu ya mbanza mosi ya nene me salama na maboko nge fwete kusonga wapi bakaminyo ke telemaka (na kifwanisu, bangogo ve) ye kifulu kele inzo ya mpangi.

Mpila kele mpi ya kuyika nzo nzambi ya bamuzilima, ya baklisto, kifulu ya bansaka ketidiako kima ya nkaka ya mbanza.

Mutindu ya masonama:

Kitini ya ntete: bamapasa me kwenda na mbanza ya nene sambu na kutala mpangi na bawu.

Bawu me tuluka/kita na kaminyo. Bantu ke sadisa bawu na kunatisa kiti ya kupusa.

Kitini ya zole: Nsimba ke tuba nde yawu kele mpasi na kukota na takisi ti kiti ya kupusa, kansi nzo ya mpangi na yandi kele ntama ve. Bawu me baka lukanu ya kukwenda na makulu. Nzuzi me kusimba na maboko na yandi kalati mosi yina tata na bawu kusadilaka bawu.

Kitini ya tatu: Kima kele nata bawu lusadisu ya kalati. Kansi, na ntangu mosi, bawu me vila/vilakana.....bausu Kuwa

boma/wonga. Nsimba me kuyindula na kuyufula muntu mosi ke na kuluta kifulu inzo ya mpangi na bawu ikele.

Kitini ya iya: muntu yina kena kuluta me tuba na bawu nde: «kansi beno me kuma si! beno kota na bala-bala ya ntete na diboko ya kibakala, beno ta kuma yawu ikele nzo yina ikele pene-pene na inzo yina bawu ke tekaka bankisi! Bamapasa me kwenda na diboko ya kibakala, mpangi na bawu ke kukinga/kuingila bawu na ntwala ya kyelo.»

Yindula ye pesa mvutu.

- ☺ Sambu na inki ba mapasa lendaka kuvila ?
- ☺ Sambu na inki Nzuzi ke .....
- ☺ Inki nge lendaka kusala kana nge ke na mbanza.

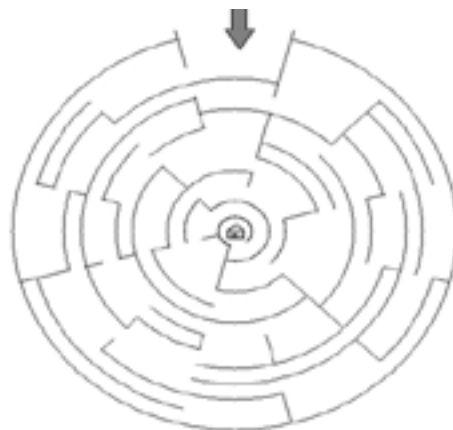
Baka kaye na nge mpe landila nkenda

Nzyetolo na mono na mbanza: inki nge kele kumona, nani nge ke ....., sambu na inki nge kena kwenda na mbanza?

Sala kizizi/kifwanisu sambu na kumona inzo na nge, ye songa banzila sambu na kukuma kuna.

Nsaka/kisalu ya kusala

Mona nzo ya kikuku.

Tanga !

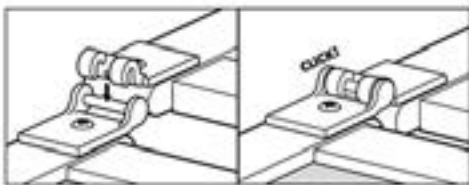
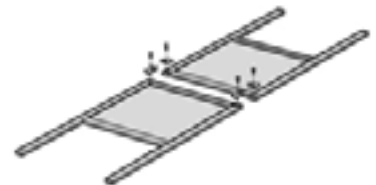
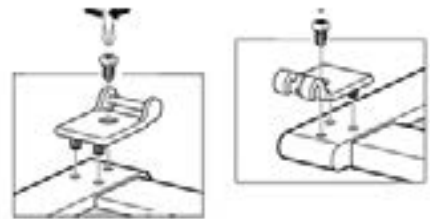
Bubu ikele kilumbu ya kubutuka ya bamapasa. Tata ti mama me lundila bawu kima mosi ya ngituka yina kele sanduku mosi ya nene.

Nswalu, bamapasa me zibula sanduku yina ye bawu me kumona dibaya sambu na kusonika ti kusala bizizi/kifwanisu. Kansi yau kele kulomba na kuvukisa yawu. Tata me zabisa bau na kutanga mutindu ya kusadila yau :

bau fwete vwanda na tunevisi sambu na kutedimisa dibaya.

Tata ikele na yau na kati ya inzo. Na nima, bau me kulanda mutindu ya kusala.

- Kutula mbote-mbote ba ndambu nyonso zole ya dibaya na ntoto na kifulu mosi ya bunkete.
- Kukanga bitini nyonso zole ya dibaya na ndambu ya zulu ti ba visi ti tunevisi.
- Kukangisa bandambu zole kisika mosi
- Kutulaka mesa sambu na mpemba ti bitini ya mabaya.

•Kutelimisa dibaya mpi kukangisa mesa. Dibaya me mana! nswalu, bana me kubaka mpemba ye bawu me yantika/na kusala bifwanisu

Yindula ye pesa mvutu.

- ☺ Keti dikabu yai kele mbote sambu na ba mapasa ?
- ☺ Kana inga sambu inki, kana ve sambu inki ?
- ☺ Inki dikabu ya nkaka kulenda kupesa na ba mapasa ?

Sonika mazina ya makabu ya nge kubakaka mpi ya nge zolaka.

- ☺ Sonika mazina ya nkaka ya makabu ya nge ke zolaka ve.
- ☺ Tendula inki mutindu bawu kelenda kuvukisa kima ya nkaka.

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Kana mono lendaka kubaka dikabu yina kele kitoko na insi ntoto, yau kuzolaka kuvwanda sambu na mono .....

Nsaka/kisalu ya kusala

Pesa bamvutu na ba ngyuvu. Baka kisono ya ntete ya konso mvutu mpi tula yau na ba nzila yai na insi nge ata kumona yina me kufwanana sambu na kusakana ti dibaya.

1. Sambu na kilumbu na bau ya kubutuka,ba mapasa kubakaka :
..... (dikabu)
2. Mukubu mosi ya kitoko : .....
(mbwaki)
3. Nduku mosi : .....(nduku)
4. Ntoto na kati ya masa : .....
(kidinga/kizinga)
5. Mbizi mosi ya nene mpenza ti mbombo ya nene
.....(Ndjoko) .....(mpemba)

1

2

3

4

5

Tanga !

Kitini ya ntete : Na kati ya sanduku ya nkaka na bawu ya yakala, bamapasa me kumona kifwanisu mosi ya ntama ; yawu ikele ti kulunsi na zulu.

Kitini ya zole : Nsimba kutuba nde : « kulunsi yayi ikele kusonga nde kimvwama ikele ya kubumbana na insi ya kulunsi. Nzuzi me kundima yawu. Yandi kuyindula nde yawu ikele kifwanisu ya bwala na bawu ya ntama.

Tala bamapasa, bawu yina me kwenda ti tata na bawu.

Kitini ya tatu: Bawu me kuluta na lweka/ pene-pene ya maza ye bawu me luta/kota na mfinda. Bawu ikele na kutambula mingi. Nzila yina ikele mpasi sambu na kutambula na kiti ya kupusa, kansi Nsimba kele na kikesa.

Kitini ya iya: Bawu me mona ditadi ya nene na nima ya inti. Nzuzi me telama; bawu me mona. Nsimba kuyantika kutimuna, kansi kimvwama ikele ve. Bawu me vutuka na inzo ye bawu me tubila yawu na tata na bawu. Tata kuseka, yandi nde: « Mono ikele kuzaba dyaka ; kulunsi yina kutuba nde sambu na kutunga dibulu ya maza, bawu fwete kuningisa ditadi ya nene yina. Kivwama na beno, yawu ikele dibulu ya maza ya madidi. Bana kuditalana na mawa na ntima.

Yindula ye pesa mvutu

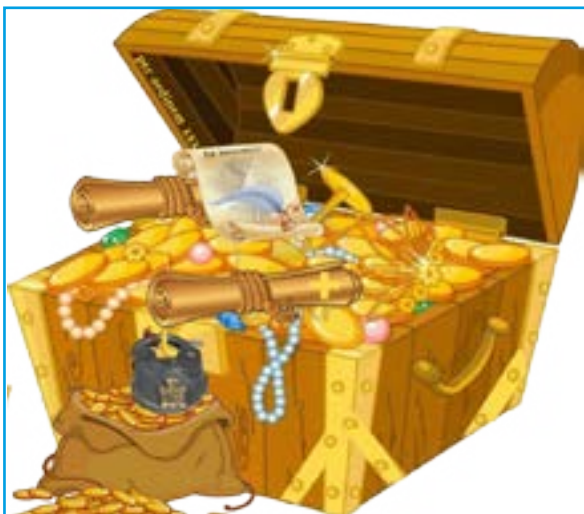
- ☺ Na ngindu na nge, inki kima ba mapasa kuyindulaka bau ata kumona?
- ☺ Kana nge kumona kimvwama ya nene, inki nge lenda kusala?
- ☺ Sambu na inki tata kutubaka nde maza ikele kimvwama?

Baka kaye na nge mpe landila nsangu/disolo

Bimvwama na mono : inki bima ya nge ikele kuzolaka mingi mpenza ? Sambu na inki ?

Sosa maswaswanu kumi (10) na kati ya bifwanisu zole yayi:

Nsaka/kisalu ya kusala

Tanga !

Kitini ya ntete: Bamapasa me kubaka ngindu ya kukwenda kutambula na nseke. Nzila ikelel lensi mpenza na luyantiku. Nsimba ke tindika malembe-malembe Nzuzi. Nzuzi me mona nkanga/ngumbi/ngwadi/nkelele ikele kubasika na insi ya kibuku ya matiti. Yandi me kubanza inzo na yawu ikele pana, ti maki na yawu fwete vwanda mpi pana.

Kitini ya zole: Nsimba me kwenda kuzikisa. Yandi me sosa fyoti, yandi me mona inzo mosi ya kitoko ya ndeke ti maki tatu na kati. Yandi kubaka yawu ; yandi kutula yawu na zulu ya makulu ya Nzuzi.

Na ntwala fyoti, bawu kumona inzo ya nkaka ya ndeke ti maki zole na kati. Mbala yayi, Nsimba kutula yawu na insi ya kitambala sambu maboko na yandi zole bikala ya mpamba na mpila nde yandi lenda kubenda kiti.

Kitini ya tatu : Kansi nzila ya kuvutuka kele ya kuswaswana; yawu kuluta imbi. Maki ikele kupasuka na makulu ya Nzuzi. Yawu me bebisa mbati ti kiti. Kukuma na bawu na inzo, mama kuyufula bawu : « Inki kima me kwisila beno ? ».

Kitini ya iya: Mama kutala ntete Nzuzi, na nima Nsimba nde: «Nge me lwata/vata kitambala imbi ; yandi kubula na zulu ya kitambala. Maki me pasuka, yawu me panzana na luse ya Nsimba. Mama ikele kuseka na kotalaka bamapasa.

Yindula ye pesa mvutu

- ☺ Ba mapasa kumonaka maki. Inki kima ya nkaka bau lendaka kumona?
- ☺ Nkanga/nkelele/ngumbi/ngwadi kele kulosa maki. Keti yo kele mpi na bambizi ya nkaka ya mingi ya ikele kulosa maki? Inki ba mbizi ya nge kuzaba?
- ☺ Sambu na inki, mama kuyantikaka kuseka? Inki mama keti ve tata na nge kuzolaka kusala kana nge kuvutukaka na inzo ti maki ya kupanzana nitu yonso?

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Na kutambula na mono na nseke, mono kukutanaka na ....

Nsaka / Kisalu ya kusala

Ngogo « diki », ikele kusonama na bisono iya : d/ i/ k/ i. Nge ti nduku na nge mosi, beno sosa ba ngogo tanu ya ikele kuyantika na konso kisono yayi.

D	I	K	I
1. _____	1. _____	1. _____	1. _____
2. _____	2. _____	2. _____	2. _____
3. _____	3. _____	3. _____	3. _____
4. _____	4. _____	4. _____	4. _____
5. _____	5. _____	5. _____	5. _____

Tanga !

Na ntangu ya ba mapasa ikele kuvutuka na inzo nkanda, bawu mene kutelema na ntwala ya kifwanisu mosi. Yawu ikele kuzabisa/kumonisa makinu ya Tshala Mwana.

MAKINU YA NENE
Beno kwiza, beno yonso !
Muntu ku konda ve. Yayi
mbala ya ntete awa na
mbanza na beto

12/07/ na 15 h.

LUTUMBA
SIMARO

Na inzo ya nene ya makinu.
 Beno kuisa kuwa ba nkunga na yandi ya
 kitoko ya beno mene kuzaba mpi ya beno
 ikele kuzolaka.

Simaro ata kuvwanda kimvuka ti bantu na yandi yina ke
yimbaka/yimbilaka na bayina ke kinaka
Sambu na kukota na makinu yayi, beno kusumba ba tike
na beno sesepi yayi na inzo ya makinu.

Ntalu ya batike : **1000 Fc** **mbongo na beto ya Congo**

Yindula ye pesa mvutu.

- ☺ Yindula nde nge ikele kuzola kukwenda na makinu ti nduku na nge ya nketo.
- ☺ Inki nge lenda kutubila yandi? Nge lenda kutubila yandi yawu na nzila ya nsinga keti ve kusonikila yandi mukanda sambu na kubinga/kubokila yandi na kukwenda nzila mosi ti nge.
- ☺ Keti nge mene kukwendaka ntete na makinu kana nge kundima, tuba wapi? ti nani? inki nge kumonaka? Tuba yonso nge kumonaka na makinu yina.
- ☺ Inki muntu ya kuzabakana mingi, nge kuzolaka kumona na makinu yina? Sambu na inki?

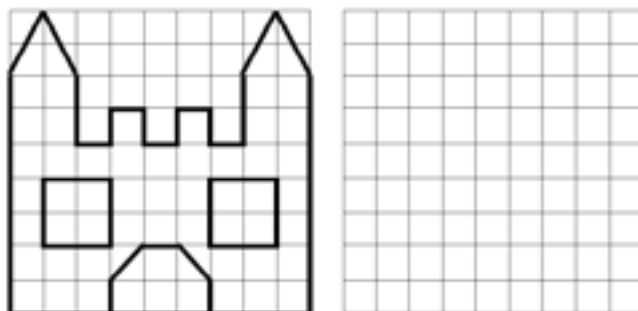
Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Kumosi ti nduku na nge ya bakala to ya nkento, sonika nkanda ya fyoti yina me tadila dikambu mosi ya mfunu yina fwete kuluta penepene na inzo na beno. Kuvila/kuvilakana ve na kusonika nani, inki ntangu, wapi ti inki mpila kubingisa bayina yonso ata kutanga nkanda na nge yina ya nkufi. Nge lenda kuyika mikubu/ntinta na bisono na nge.

Nsaka/kisalu ya kusala

Tunga ba inzo ivwa na mpila ya inzo ya lukutakanu na kisoniki na nge. Na nima, sala kifwanisu ya nge ikele kuzola.

Tanga !

Kinsasa, ...

Mpangi na mono ya nketo,

Mono imene kusonikila nge nkanda yayi, nge ti bakala na nge ti bana sambu na kubinga beno na kukwisa kulutisa bilunbu fioti kwaku na beto pene-pene ya maza ya mungwa. Awa mwini ikele ngolo de mpi kifulu ya kusakana ikele pene-pene.

Bana na beto ikele kuzola kumona nswalu ba mpangi na bawu. Bawu ikele kukwenda kusakana na zelo, kuyobila na maza yayi ya mungwa, kulokuta ba inzo ya bankola, kuloba, ku kanga ba nkala, ti kuwanda na bizizi ya ba inti ya kokoti. Yawu ata kuwanda mbote mingi sambu na madimpi ya Nzuzi. Beto ikele na makambu mingi ya kusolola na beno yawu yina beto ikele kuinga beno nswalu. Beno kuwila de na kutula na sanduku na beno bima yayi: nlele ya kuyobila mafuta ya kupakula sambu na kutanina mpusu ya nitu ti impu ya mbote. Konso kilumbu, bana na beto kwaku ikele kuyufulaka inki kilumbu ba mpangi na bawu kukuma.

Beto ikele kutula kiwuu nde beto ata kumonana na mposo ya nima. Beto ikele kuyamba beno na luzolo.

Mpangi na nge ya bakala.

Yindula ye pesa mvutu.

- ☺ Inki nge ikele kuzaba na yina mene tadila maza ya mungwa?
- ☺ Nguasi ikele kutuba nde mwini ikele ngolo ve. Mbote kuwuata impu. Tendula sambu na inki?
- ☺ Inki bansaka bau lendaka kusala pene-pene ya maza ya mungwa ?
- ☺ Keti nge mene kusakanaka kintete na zelo? Songa inki mutindu nge ikele kusakanaka (na zelo).

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Kana mono kuzola kuzieta (kukwenda na nzieta), mono ata kutula na kati ya sanduku na mono bima yayi : .....

Nsaka/kisalu ya kusala

Ngwasi ikele kutuba inki mutindu ya kukangila bankala. Tala nkala yayi mosi.

Sala kifwanisu na yawu na kisoniki/kilapi na nge. Sonika mazina ya konso kitini ya nitu na yawu na kifulu ya kufwana.

Mazina ya bitini ya nitu ya nkala

- mpusu/nkanda ya nitu
- Dinu ya nene
- Dinu ya fyoti
- Meso
- Makulu

Tanga!

Nsimba ikele na mawa mingi. Mazono na nkokila, nsaka ya nkwezo ya ngolo kubulamaka na televizyo? kansi mwinda kuzenganaka; Nzuzi kutubilaka Nsimba nde: “Kumona mpasi ve! mono kumonaka nsaka yina ya nkwezo na kati ya zunali mosi. Kwisa, beto tanga yawu”.

Insi ya Kongo Demokratiki ti insi ya Angola: nsaka me banda!

Mazono na nkokila na kibansala ya Kinduku, kubulamaka nsaka ya nkwezo ya ba insi yonso. Ba ekipi zole ya ngolo ya Afrika kusalaka yina bawu lendaka kusala sambu na kunungisa insi na bawu. Na ngunga ya makumi zole, Zuzi ya nsaka ya nkwezo kupesa inswa ya kuyantika. Ekipi ya insi Angola ikele kubula nkwezo ngolo sambu na kutula dikongo mosi na minuta tanu ya luyantiku. Kansi ngungudi ya Insi ya Kongo Demokratiki me kukangula meso nloti yandi me tinda nkwezo na nsongi ya kibansala. Mpasi ya mpamba sambu na Insi ya Angola. Kansi yawu ikele kaka kubula nkwezo ngolo. Na nima ya minuta makumi zole na nsambwadi, ekipi ya insi ya Kongo Demokratiki kutindika nkwezo na ndambu ya insi ya Angola. Babudi zole ya ntwala, bawu kukipesana nkwezo na mayele yonso ti bawu kukotisa nkwezo na into na ndambu ya ekipi ya Angola. Na minuta ya nsuka ya kitini ya ntete ya nsaka yayi, insi ya Angola kutula dikonga na yandi ya ntete na lusadisu ya mubudi na yandi mosi yina me kuluta na kati kati ya bambeni; yandi kukosa babudi yina yonso yina ikele kengila golo ti yandi kutindika nkwezo na kati ya golo. Ba insi yayi zole me kuma kiteso mosi. Kitini ya zole ya nsaka ikele mpi ngolo. Kaka na nsuka nde insi ya Kongo Demokratiki kwisa kutula dikongo ya kununga. Nsaka yayi ya nkwezo me mana/manisa na makonga zole na mosi na lukumu ya insi ya Kongo Demokratiki. Matondo mingi na babudi yina me baka dinzanza yayi ya ntalu (kupu) na mutindu yina me fwana.

Yindula ye pesa mvutu.

- ☺ Keti nge ikele kuzolaka kutala nsaka ya nkweso na televizio, keti ve na kibansala? Sambu na inki?
- ☺ Inki nsaka ya nkaka nge kuzaba?
- ☺ Keti nge ikele kusalaka nsaka mosi?
- ☺ Keti nge kuzaba ba nsiku ya nsaka mosi?
- ☺ Tendula nduku na nge mosi inki mpila nge ikele kusakanaka na nsaka yina ya nge ikele kuzolaka mingi, bonso nde nduku yina ya bakala keti ve ya nkento kuzaba yau ata fyoti ve.

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Na bunkufi, nsaka yina nge monaka sonika mbala ya nsuka.

Nsaka/kisalu ya kusala

- Sadisa mubudi yayi na kumona nkweso na yandi.
- Sosa ngogo mosi yina ke bandaka na konso kisono ya ngogo “nkweso”.

N _____

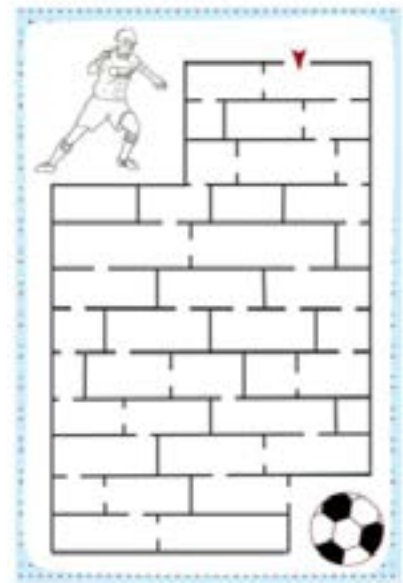
K _____

W _____

E _____

S _____

O _____

Tanga!

Bamapasa me kwiza kutala mpaka. Bawu ke zolaka kukwisa mbala mingi na mpaka yayi ya bambisi ya mfinda. Kaka na nkotila/nkotolo na bawu, bawu kumona mbisi/bibulu ya mfinda yina bawu ke zolaka mingi: makaku. Bawu ke lutisaka ntangu mingi na ntwala ya lupangu ya bamakaku sambu yawu ikele kupesa bau kyese mingi. Na mwa-ntwala, yawu ikele bambisi/bibulu ya nkingu/nsingu inda-inda: bazirafi.

Yawu ke na kudya matiti ya kitoko ya ba inti ya inda. Bawu ke luta na ntwala ya nuni otrisi sambu na kukuma na bampunda. Nsimba kuzola kuvwanda fyoti na zulu ya bampunda. Nzuzi kutuba nde yawu ke zulu mingi, yandi ikele kuwa kizungu-zungu. Bankosi ti bango kuyamba bawu na ndinga na bawu mosi ya nene ; yawu kupesa bau wonga. Nzuzi kutuba yandi kutangaka nde kutelema na ntwala ya nguvu na mpaka na yawu ikele kigonsa. Yawu fwana nde bantu kutanina yawu mingi, kana ve yau ata kuvila na insi ntoto/inza.

Bawu kwendaka kuvunda fyoti na insi ya ba inti pene-pene ya mameme ye bawu kumanisa kutambula na mpaka/lupangu bambisi/bibulu ya mfinda yina bawu ke zolaka mingi : bamakaku; yawu kuwa kyese ye yawu kuyiba mankondo na bawu ya kudya.

Yindula ye pesa mvutu.

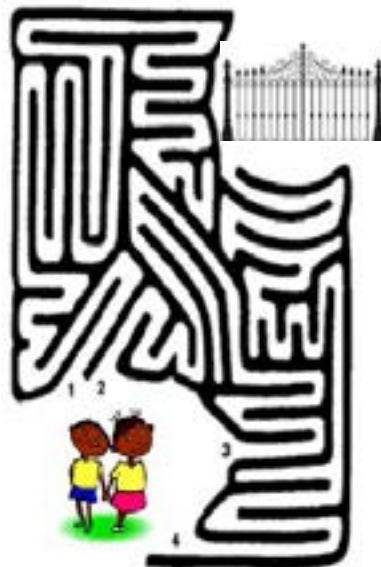
- ☺ Ba makaku ikele bambisi yina ba mapasa ke zolaka mingi, ibuna nge inki mbisi ya mfinda nge ikele kuzolaka mingi?
- ☺ Keti nge mene kuzietaka na mpaka ya mbisi ya mfinda?
- ☺ Keti nge kumonaka ba mbisi ya nganzi?
- ☺ Tuba inki nge kumonaka.
- ☺ Inki ba mbisi ya nkaka bawu lendaka kuyika na mpaka yayi ya ba mbisi ya mfinda?

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Mono ata kuzola kukwenda na mpaka ya ba mbisi ya mfinda ti ba mapasa sambu .....

Nsaka/kisalu ya kusala

- Sadisa bamapasa na kubasika/kubima na mpaka yayi ya bambisi/bibulu ya mfinda.

Tanga !

Nzuzi ke kuwaka boma na mpimpa. Yandi ke zolaka ve ntantu/kinsona ya nkokila. Bamapasa ikele na mfulu na bawu, kansi Nzuzi ke mona ve mpila ya kulala. Yandi me binga/bokila Nsimba:

- Nsimba! keti nge ikele kumona kizizi/kini na ntwala ya nela? Yawu fwete kuvanda kaka muyibi.
- Ve leki na mono, yina ikele moyibi ve, yina ikele matuti ke luta na ntwala ya ngonda.

Na nima ya ntangu fyoti:

- Nsimba! Keti nge ikele kuwa ba makelele ya makulu na kibansala. Yawu fwete kuvanda kibulu mosi ya nganzi ikele kukwisa kunwanisa beto.
- Ve, leki na mono, yawu ikele kibulu ya nganzi ve, yawu ikele kamwa-imbwa na beto yina kele kusosa kima yina yandi zikaka na insi ya inti bubu na suka.

Na nima ya ntangu fyoti:

- Nsimba! Keti nge ikele kuwa makelele yayi. Yawu ikele kufwanana na kuseka ya Nkento ya ndoki mosi.

-Ve, leki na mono, yandi ikele nkento ya ndoki ve ke kuseka, yawu ikele kyelo ya ntama yina dibuta ya pene-pene na beto yina ke kusala makelele sambu na mupepe.

Na nima ya ntangu fyoti, Nzuzi kutelama, yandi kuganga/kuboka ti kudila.

-Nsimba ! tala, tala, yawu ikele munganzi/kiteki/kisimbi/dongola-misu mosi ikele na kati ya disuku na beto. Yandi ikele na maboko nana ti dikulu mosi ya kuluta nene ti nsuki mingi.

-Nsimba ikele kuseka ye yandi me kangula/zibula lele ya nela :

-Tala munganzi/kisimbi na nge, yandi yayi ? Kansi yawu ikele inti ya kibansala ! Mono banzaka nde maboko/bitapi ya inti ikele maboko ya munganzi/kisimbi, kivimbu ya inti bonso dikulu ye matiti bonso nsuki na yandi.

Nsimba ikele kubanda kuseka ngolo kansi Nzuzi ke kuyituka kaka.

Na nsuka, bana yayi zole bawu mene kulala.

Na nsuka bana yayi bawu zole mene kulala.

Yindula ye pesa mvutu.

- ☺ Keti nge mene kuwaka ntete wonga (boma) ya kima mosi ? keti nge ikele kuwaka (boma) na mpimpa ?
- ☺ Inki nge ikele kusalaka kana nge kuwa wonga (boma) ?
- ☺ Sambu na inki Nzuzi yandi ikele kuwa wonga (boma) kuluta Nsimba ?

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Mbala mosi, mono kuwaka wonga (boma) mingi.....

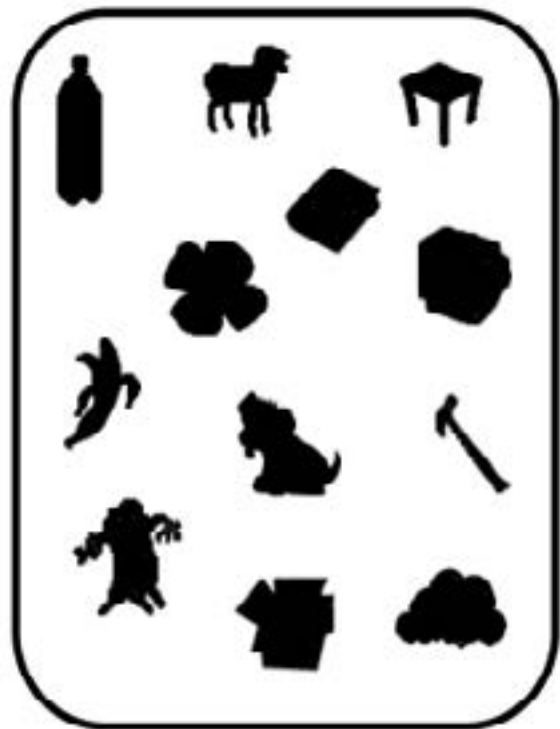
Nsaka/kisalu ya kusala

Na kati ya kinzunza ya ntete, yau ikele ti bima.

Na kinzunza ya zole, yau ikele kizuzi ya bima yina.

Na inki kima ikele kufuanana bonso kizuzi kufuanana?

Keba, bima ti kizuzi na bau mutindu mosi ve.

Yindula ye pesa mvutu

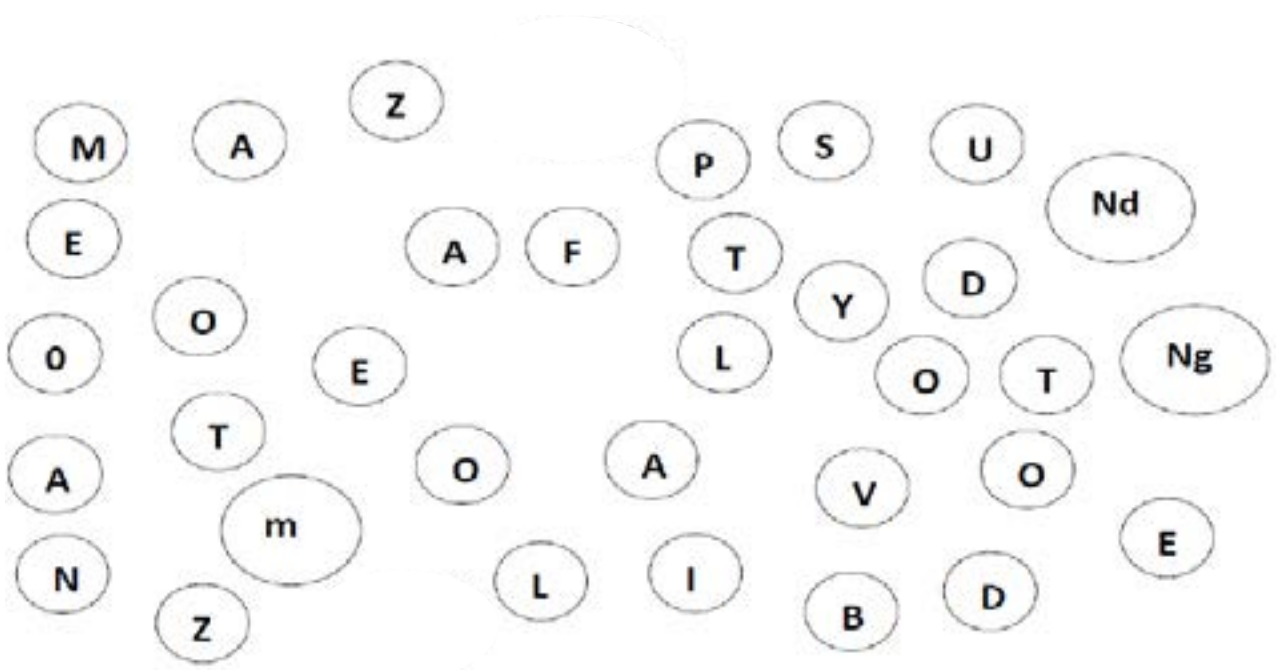
- ☺ Sambu na inki ba mapasa ikele kumona mpasi na kupona bima ya kudya?
- ☺ Inki nge lendaka kulomba kana nge kukwendaka kudia na inzo yayi ya madya?
- ☺ Ikwa nge lendaka kufuta? Meka ba ntalu.
- ☺ Inki madia kele ntalu kuluta zulu, ya ntalu kufuta insi ? Kana nge ikele ti mili nsambwadi ya kusumbila bima ya kudia, inki madia nge lenda kulomba? (Nge lenda ve kulutisa mili nsambwadi yayi ve).

Nsaka / Kisalu ya kusala

Pesa nge mosi ba mazina ya madia kumosi na ntalu na yau ti mpi ya madia ya nge ikele kuzola mingi.

Baka kaye na nge mpe landila nkenda

Bisono yonso ya ba madia imene kubwa na kukatukaka na dititi na yawu. Keti nge lenda kumona ba ngogo ya nkaka?

Tanga!

Avyo me pumbuka na zulu. Nsimba me kangama mbote-mbote na kiti ya yandi, ti bilele na yandi ya kuzietela na zulu, yandi kele tala ndambu na ndambu, ye yandi kele kumona kaka midinga ti tiya.

Nzuzi me kuvanda pene-pene na yandi ; yandi me kanga makutu sambu makelele kele ngolo mingi. Na ntama, yandi kele kumona bibuti na yandi bawu kele kupesa yandi mbote ya nsuka na diboko.

Ntama ve, midinga, tiya ti makelele me mana: bamapasa kele kutala ntoto yina kena kuvila nswalu,

- Nsimba kele kutuba nde yawu ikele ngongolo kibeni.
- Awa na zulu, yawu ikele mpenza nene ve, me yika Nzuzi.

Avyo kele kutambula na zulu na ntinu ya ngolo ; na nima ya mwabilumbu, ngonda ikele na ntwala na bawu. Bawu ata vanda bana ya ntete na kutambula na ngonda.

Bawu zole ikele na kyese ya mingi. Ntangu ya kutuluka/kukita na ngonda me kulunga. Malembe? avyo me kita na kifulu kele na ntoto, muntu mosi me zabisa bawu na kubima na avyo ye na kutambula na nganda, yawu ikele mpasi ve sambu na Nzuzi na kutambula na nganda, sambu kima ya kubenda bawu na nsi ikele ve, ye yandi kele kutambula na zulu ya zelo ti ya matadi na mpasi ve. Mfunu ya kiti ya kupesa ikele ve na nganda. Kisalu na bawu ikele ye kulokuta nyonso yina bawu ata mona na ngonda sambu nde na nima bantu kulonguka yawu awa na ntoto na beto.

Ntama ve, bawu fwete kuvutuka. Na kupumbuka malembe-malembe, bamapasa me mata na kati ya avyo ye bawu me kwenda na ntoto na ntinu mosi ya kuyituka. Yawu vandaka mbote mpila yina bawu tubaka na kuvutuka nswalu.

Bamapasa! Beno telama, beno fwete kwenda na nzo-nkanda.

Yindula ye pesa mvutu

Oh! Ve nyonso yina vandaka kaka ndosi!

- ☺ Keti bamapasa kwendaka na ngonda ya kuleka ? Tendula.
- ☺ Keti nge ata kuzola ku kwenda na kati ya avyo na kumona ba nsi ya nkaka ?
- ☺ Inki ngindu ya kuluta kitoko me kuisilaka nge ntete ve ?

Baka kaye na nge ye landila nsagu/disolo

Nzyetolo na mono na nganda :

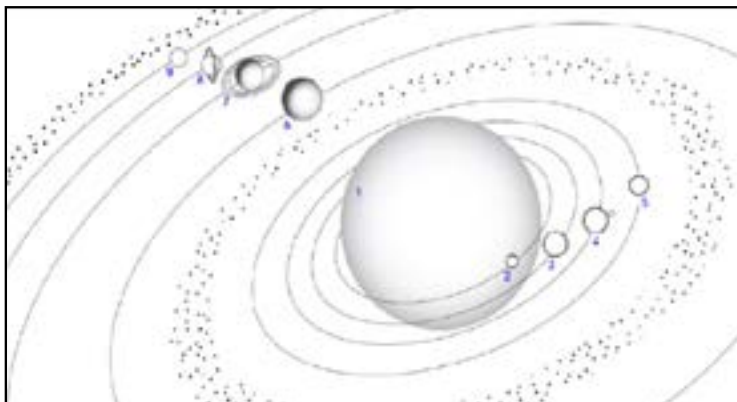
Sosa luswaswanu kumi na kati ya bizizi yai zole :

Nsaka / Kusalu ya kusala

Ndambu ya mazaya: tala bansi nana yina ikele ku balukaka na kizunga ya ntangu:

Mercure kele pene-pene kuluta na ntangu mpe Neptune kele ntama kuluta na ntangu;

1. Ntangu
2. Mercure
3. Venus
4. Ntangu ti ngonda na yandi
5. Mars
6. Jupiter
7. Saturne
8. Uranus
9. Neptune

Tanga !

Bamapasa ikele kubela. Bawu ikele kokosula, bawu ikele kuwa divumu mpasi ti intu; bawu kele na fevele/yuku-yuku. Tata me kunata bawu na lupitalu. Munganga ikele kutala bawu: yandi ikele kutala na makutu, na mungungu/dilaka, yandi ikele kuzikisa tiya ya nitu. Tata me kuwa kyese : yawu ikele malaliya ve, yawu ikele mafemba/miyoyo ya ngolo!

Tata me kutuba yawu ikele mawa, bubu yayi beno ata kulenda kukwenda na nzo nkanda ve!

Ata mbasi mpi ve tata, Nzuzi ikele kuvutula: beto ikele kubela ngolo!

Nsimba ikele kutala Nzuzi mpi yandi me kulosila yandi disu. Kansi na ntwala ya kuvutuka na nzo, munganga me kusonika mazina mingi ya bankisi. Na ntwala ve ya kukuma munganga me kutuba nde beno fwete kusumba ti kunwa bankisi yayi sambu na kubeluka. Na kuyantika, beto tobula ntunga. Ntunga ikele kusalaka mpasi, nkisi

Munganga

Lupitalu ya Mbanza

Tél. : 123

- - Nkisi ya masa sambu na kosukosu lutu ya fioti zole mbala tatu na kilumbu.
- Mafuta : tula mbote mafuta na ntulu samu bawu kupema mbote. Bandila mbala iya na kilumbu.
- Nkisi ya mbuma : zole na suka, zole na nkokila sambu na mpasi ya kivumu.
- Nkisi ya mbuma : nkisi ya mbuma mosi na koso wola sambanu sambu na fevele/yukuyuku.
- Supu ya mbote (kitoko) na choux sambu yau kupesa ngolo.

Acia non nis magnatiis moluptatem ea incipsae volo tem id est estiis sequis

ya masa ikele mbi, nkisi ya mbuma ikele nene na kumina, nkisi ya mbuma ikele kukangama na mungungu/dilaka, supu ikele mbote mingi ve, mafuta ikele na nsudi ya imbi. Ya nkaka kima

Yindula ye pesa mvutu

ya kusala na mbeto ikele ve. Bamapasa me kuganga beto kutula ngindu nde mbasi beto ata kuvutuka nswalu na nzo nkanda. Kubela ikele mpenza kima ya mbote ve.

Baka kaye na nge mpe landila nkenda

- ☺ Keti inki nge ke zolaka mingi : kukwenda na nzo nkanda to kubela na inzo ?
- ☺ Inki bampasi nge ke monaka na kati ya mukanda ya bankisi yina munganga ke sonikaka.
- ☺ Inki nkisi ya nkaka nge me zaba sambu na kosukosu ?
- ☺ Nge ikele kukwenda wapi ye nge ke monaka nani kana nge kena kubela ?

Nsaka /kisalu ya kusala

Mbala ya nsuka yina mono kuvandaka kubela ...

Tala bisadilu yayi. Sosa bisadilu ya munganga

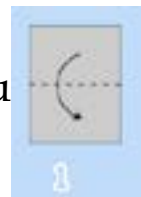

 Tanga!

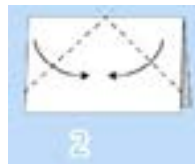
Bubu yayi yawu ikele kilumbu ya lumingu ebuna bamapasa ikele kuzaba ve inki bawu fwete kusala. Nzuzi me basisa buku ye yandi me kutuba na mpangi na yandi ya nkento :

- Tala Nsimba, na kati ya buku na mono, bawu ikele na kutendula mpila inki kusala masuwa ti papela. Kana beto mpi lenda kumeka ?
- Ngindu ya mbote Nzuzi ! mono monaka tata kwisaka ti papela ya ntama na inzo, beto yufula yandi kana beto lenda kusadila yawu.
- Tata me kundima ebuna bamapasa me kuyantika kutanga mutindu ya kusadila.

1. Papela fwete vanda lekitangele. Buka papela na ndambu zole ya inda

2. Buka ba nsongi na kati

3. Matisa bitini yina mene kuluta na nsi ti na zulu

4. Panza ba nsongi, bonso impu

5. Matisa/ tombula bampene mpene na zulu

6. Panza bampene mpene

7. Benda na nzila ya nkanka

8. Tala, nge me kusala masuwa.

Yindula ye pesa mvutu

- ☺ Keti nge me bukaka papela ? Inki nge salaka?
- ☺ Keti masuwa ya bamapasa lenda kwenda na zulu ya masa ? Tendula mvutu na nge ;
- ☺ Masuwa lenda kusalama na bima mutindu mingi
- ☺ Meka kusonika bima bawu lenda kusadila sambu na kusala kima mosi ikele kutambulaka na zulu ya masa

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

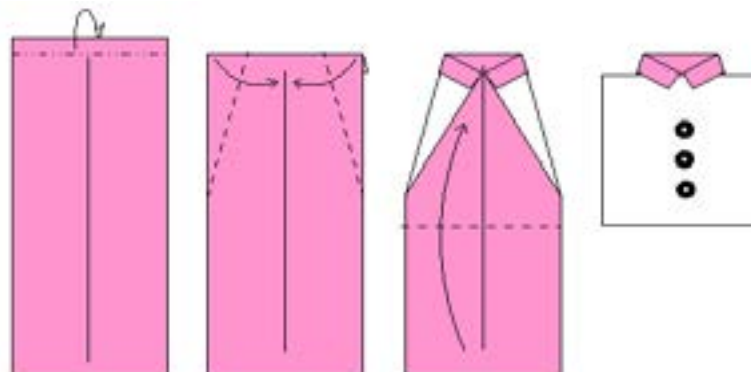
Sonika nsangu/disolo mosi ya masuwa. Nani salaka yawu? Inki mpila yandi me kusala ti nge mpi?

Keti yawu ikele masuwa ya nene to ya fyoti, inki nkumbu na yawu ?

Wapi masuwa ata kwenda na (dizanga, na nzadi, na masa ya mungwa) Inki me kumina yandi? Keti nge ikele na kati ya masuwa? yawu ikele nkenda/disolo na nge, sonika yina nge kena kuyindula.

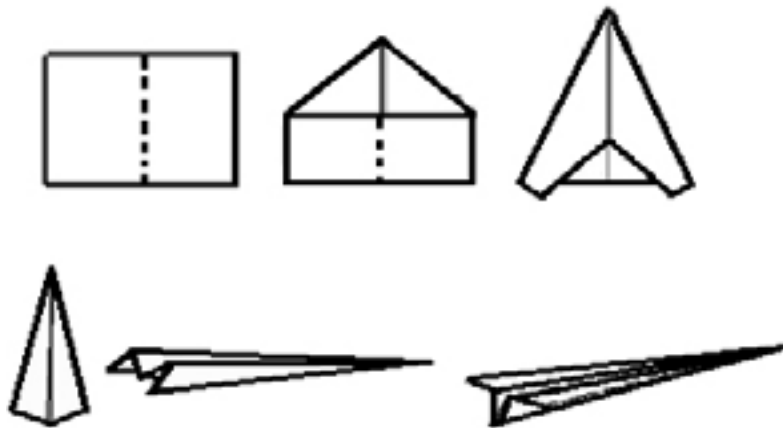
Nsaka/kisalu ya kusala

Sakana na kubuka bima yina ikele mpasi ve

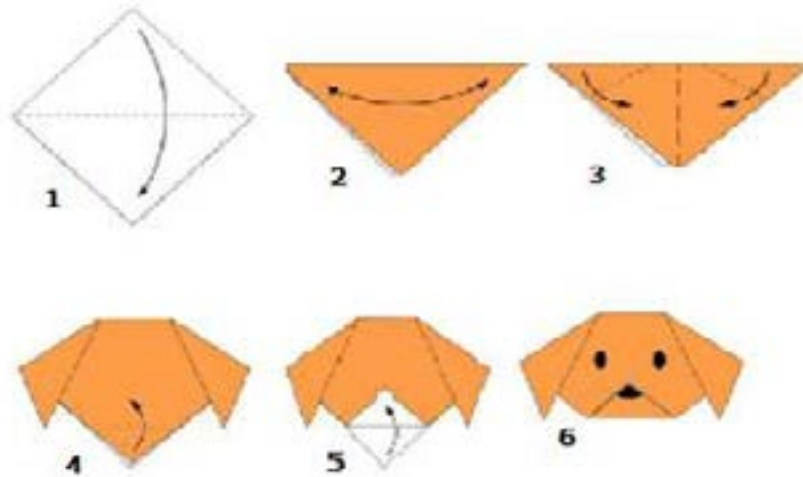

kinkutu (ti papela ya kaye ya lekitangele.

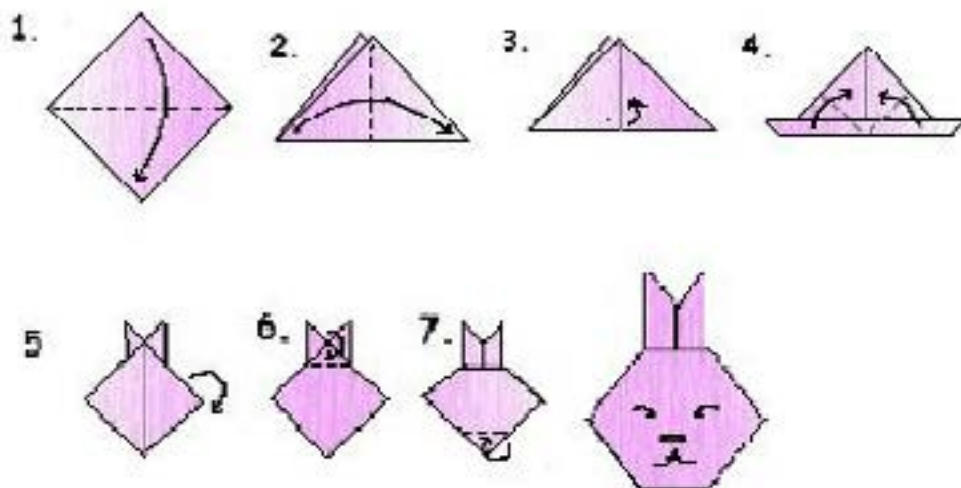
Avyo/ndeke-luka (ti papela ya kamwa-impu)

Imbwa ya fyoti (ti papela ya kamwa-impu)

Kikweyi (ti kamwa-impu ya papela)

Tanga !

Ntama ve, kilumbu ya kubutama ya mama ikele kukuma. Bamapasa kele na kuzola kusala kima mosi ya mfunu. Nzuzi ikele ti ngindu mosi: beto lenda kulamba mukati mosi ya nene sambu na mama.

Nsimba me kundima ngindu yina. Bawu me kwenda kuyuvula na tata-nkento mpila ya kulamba yina kulenda pesa kyese na mama. Tata-nkento yandi me kusadisa bawu na kulamba mikati.

Ndambula ya mikati Bima ya fyoti fyoti ya kutula na kati:

g 500 ya farini (fufu ya masangu)   cl 45 ya miliki

g 130 ya sukadi   cl 50 ya mafuta

Luto mosi ya mungwa, maki zole ti ndambu ya vanille

Ndambulu

- 1) Vukisa fufu ya mampa (farini) ti sukadi, na nima tula 75 cl ya miliki yina nge me kutula na tiya mwa ntangu na ntwala.**
- 2) Bula maki ti luto zole ya miliki vukisa na farini**
- 3) Bika poto poto yina ya pema ngunga mosi na kifulu ya tiya.**
- 4) Tula mafuta na tiya na kikalungu mosi ya nene ye zenga poto-poto na bangongolo/ngongi ya fyoti fyoti. Tula bangongolo na kati ya mafuta na ngunga mosi na konso lweka/ndambu na ndambu**

Bamapasa me kubanda nswalu kisalu na lusadisu ya tata nkento na bawu.

Ntangu mama me kuvutuka na zandu, yandi me kuwa nsunga ya mikati. Ngituka/dibaku ya mbote ! Mama me yamba bana zole ye yandi me kutonda bawu sambu na bawu me kuyindula yandi na luzolo nyonso.

Yindula ye pesa mvutu

- ☺ Longuka bima ya kutula na kati : inki kima ikele mfunu ya kuluta ? inki mpila nge me zabila yawu ? ya nkaka ikele na (500 g ya farine) ya nkaka ti (45 cl ya miliki). Na inki me kulungana bisono yayi?

- ☺ Keti nge me kusadisaka mama to muntu ya nkaka na kulamba bima ya kudyā?
- ☺ Kana inga, inki nge lambaka?
- ☺ Inki mpila nge lenda kusadisa muntu yina ikele kulamba madya?
- ☺ Kana nge kuvandaka nge mosi sambu na kulamba madya, inki nge zolaka kulamba? Inki bima ya kutula na kati yina nge ke zolaka mingi?
- ☺ Inki mpila nge zolaka kulamba madya na nge?

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Sonika mpila ya kulamba kima mosi yina nge ke zolaka mingi to yina nge ke kudyaka mbala mingi na inzo, kana ve yina nge ke yindula.

Nsaka/kisalu ya kusala

Tula bima na mulongo, yantika na yina ikele zitu nge sukisa na yina ikele pepele.

Sukali
300 galame

Falini
500 galame

Loso
kilo galame yoko (1)

Mungwa
30 galame

Mbala
kilo galame ibale (2)

Tomato
galame 800

Pelesili
galame 75

Mantele
galame 125

Matungulu
galame 750

Ai
galame 100

Tanga !

- Bubu yayi mwini kele ngolo kuluta ! me kutuba Nzuzi.
- Ya kyeleka, me kuvutula Nsimba, mono ikele kubanza kifulu mosi ya madidi mingi.
- Kinga/vingila, mono kuzaba. Buku na mono ya mazaya ya kulamusa mayele yina kele na lukaya ke tubila bibulu yina ke zingilaka na mongo ya Masisi na Nord-kivu.
- Kwenda kubaka yawu? Yawu ke pesa beto nzila na kutubila mambu ya madidi!
- Yawu yayi ! Beto tanga lukaya na kimvuka beto zole!

Na zulu ya mongo ya Masisi

- Awa, madidi ke mingi yina lenda kita na kitezo ya 10°.
- Bibulu mingi ke zingilaka na mongo yina bonso kimpenzi, sokomuntu, makaku, ...

Yindula ye pesa mvutu

- ☉ Bibulu ya mongo ya Masisi ke vwandaka na banseke yina kele na kizunga ya Mitemba. Inki bisika ke zingilaka bibulu ya bisika nge ke vwandaka?
- ☉ Bibuluyamongoya Masisi yawuyayi: bimpenzi, basokomuntu, makaku. Inki bibulu kele na bisika nge ke zingilaka?
- ☉ Inki bisalu nge lenda sala to nge lenda sala ve kana madidi

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

vwandaka bonso na Masisi? Keti nge lenda zola kuzingila na Masisi? Tendula mvutu na nge.

Nsaka / Kisalu ya kusala

Keti nge lenda kuzola kuzinga na kati ya madidi kuluta?

Tendula mvutu na nge.

Tala mbote bifwanisu ya luzingu na kati ya mongo ya Masisi. Inki mambu ya kuswasama ti ya kukukana na kati ya yina nge kena kumona ti bisika nge ke vwandaka?

Tanga !

Bubu kilumbu tatu ya mposo ye Nsimba ke zola kwenda nswalu na nzo nkanda. Konso kitatu, longi ke pesaka dilongi me tala bimenina, dilongi yango kele yina yandi ke zolaka mingi.

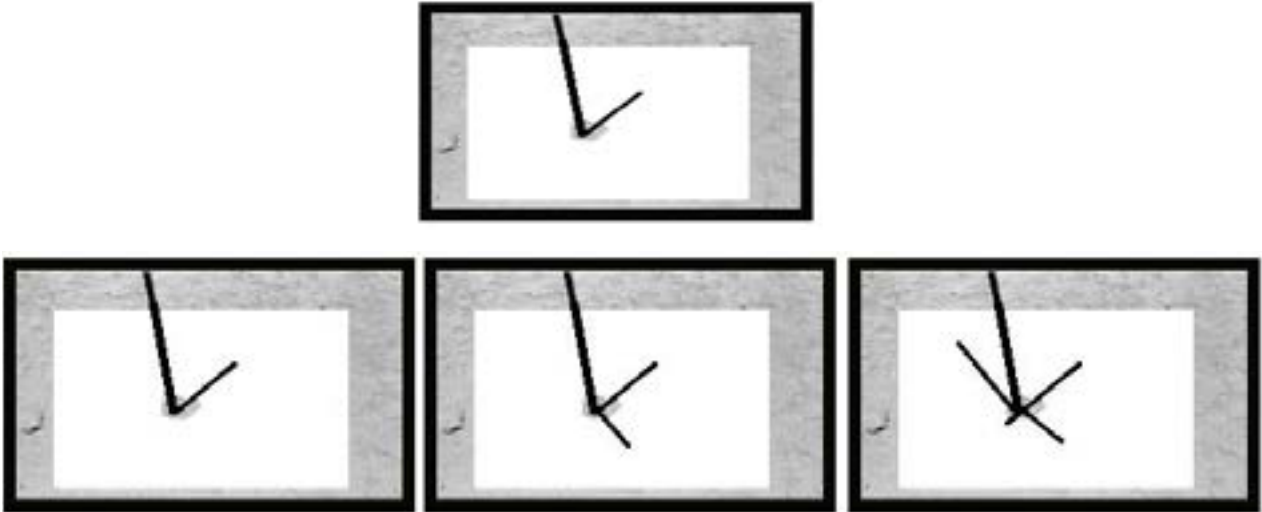
Na mesa ya longi, Nsimba na Nzuzi kele kumona kitini ya nene ya luse/lukaya ya kaye ya mpembe ti kitini ya inti mosi ya inda mingi ve; yawu kele ya kutelama mbote. Inki beto fwete kusala bubu yayi?

Ntangu bantu nyonso me kuvwanda, longi me kuyufula: mpevo/kini ikele inki?

Balongoki ya nkaka me kupesa mvutu.

Nsimba me kutuba kini ikele kima yina ikele kuvandaka ntangu nyonso na nima na beto kana beto ikele na mwini/ntangu. Longi me kuvutula: pidina, kansi kini ke vandaka kaka na nima na beto? yawu ke vandaka bilumbu nyonso inda mutindu mosi?

Balongoki ke kuzaba ve ibuna yandi me kulomba na kumeka na nzila ya mazaya balongoki nyonso yina me basika na kibansala ya inzo nkanda. Longi me kutula luse ya kaye na zulu ya ntoto ye yandi me kutedimisa kitini ya inti na kati kati ya luse/lukaya ya kaye. Mbala mosi, balongoki me kumona kini ya inti. Na kilapi, Nsimba me zenga kini na zulu ya luse ya kaye ye balongoki me vutuka na inzo nkanda. Mbala mingi na kilumbu, balongoki ke kuvutuka na inti kansi mpevo ikele na kifulu mosi ve, yawu ikele mpi inda mutindu mosi ve.

Longi me kutendula kana ntangu ikele kubaluka yawu ikele kupesa nsemo na inti mutindu mosi ve; yawu yina kini/mpevo ikele kusoba kifulu ti bayinda. Ntangu bawu me kuma na inzo, bamapasa me kubasika nswalu na nganda ye bawu me kubanda dyaka kumeka. Bawu me kutendula na tata ti na mama sambu na inki mpevo/kini ikele kubaluka; bibuti ikele na kiose mingi sambu na bana na bawu.

Yindula ye pesa mvutu

- ☺ Nge kulenda kupesa mvutu na bangyuvula ya longi : mpevo/kini ikele inki? yawu ke vandaka mbala nyonso na nima na nge? keti kima nyonso ikele na kini? na inki ntangu ya kilumbu kifwanisu ke kuvandaka nkufi mingi?
- ☺ Sambu na inki yawu ikele mbote na kupema na mpevo ya inti?
- ☺ Keti nge lenda zaba ntangu na kutala kifulu yina ntangu kele na zulu? tendula sambu na inki?
- ☺ Nsimba ikele kuzolaka kutala ti kusala luzabu. Kansi nge? inki luzabu ya mazaya nge me kusalaka?

Baka kaye na nge ye landila nsangu/disolo

Tambula na kizunga ya inzo, ya bwala keti ve ya mbanza nge tala ba kizuzi, nge ikele mona inki? tuba yina ya nge ikele kumona.

Nsaka/kisalu ya kusala

Tala mbote bifwanisu. Inki kifwanisu ikele kukunama na bambuma ti na kininginingi.

Tanga!

Bubu yayi ikele kilumbu ya nene sambu na bamapasa: bawu ikele kumata na Avyo sambu na kukatuka na mbanza ya Matadi sambu na kukwenda na mbanza ya kikwit. Tata me kutuba: “sala nswalu, beno fwete kuma na kibansala ya Avyo na ntwala ntangu zole”.

Bamapasa me kuyidika basanduku na bawu; bawu me kuvila kima mosi ve; bilele, bilele ya kati, basapatu, bawolo sambu na Nsimba ti bilapi sambu na Nzuzi, bawu me kuvila ve inti ya meno ti sabuni.

Mabuta nyonso me kuma na kibansala ya Avyo. Makelele! Bantu ikele kutuba na ndinga ya ngolo, bawu ikele kuyambana, kubaka ntinu, kupusa bapusu-pusu, ye bawu ikele kukwenda bifulu nyonso. Tata na ntwala, dibuta me kukwenda na kifulu ya kusonikisa mazina, bawu me kupesa bapasse-port ti batike ya Avyo na mwana nkento mosi ya mbote yandi me kutala baluse ya kaye ye me kutula bisinsu/bidimbu na zulu ya bima.

Bonso Nzuzi ikele na kiti ya kupusa, yandi ikele kuluta na ntwala na bifulu nyonso: na kati ya masini ya kumatila, na ndonga mpi ata na kifulu ya pulisi.

“Nzuzi me kutuba, nge me mona ntangu ya nkaka yawu ikele mfunu na ku vanda na kiti ya kupusa. Bawu ikele kutu bantu ya ntete na kukota na Avyo. Bawu me kumona nswalu kifulu na bawu, bawu me kuvanda. Keba, nge fwete kukanga mbote mukaba. Na ntama ve, avyo me banda kutambula na kibansala.

Bamapasa me kusimbana na diboko. Bawu ikele kuwa fyoti boma.

Ntangu avyo me kuma na zulu, bana-bankento ikele kusala na avyo me kupesa bawu madya na zulu ya dilonga. Ngituka! Mwa-saladi, musuni ya ngombe ti loso na kati ya supu ya kitoko, kitini ya frumazi/ti kitini ya mukati ya sokola/

Ntangu bawu me kukatula dilonga, Nsimba ti Nzuzi ikele kutala na banela ya avyo, nkansi bau ikele kumona ba matuti. Mbala mosi, avyo ke kuningana ngolo, mutambusi ya avyo me lomba na bantu nyonso na kuvanda ti kukanga mukaba mbote. Avyo ikele kuluta na kifulu mosi kele mupepe ve. Dikopo ya masa ya Nzuzi me timukila yandi. Na nima ya ntangu fyoti, Avyo me kulanda nzila na yandi malembe. Kansi bamapasa ikele kuzolaka ve kuningana yina. Na nima ya ntangu, avyo ikele kusosa mutindu ya kutuluka/kukita. Nzuzi ikele na kuwa boma ye yandi me kukanga meso. Nsimba me simba yandi na diboko ye yandi ikele kulumusa yandi ntima na kuzabisaka bima nionso yandi ikele kumona na nela.

Malembe avyo me kutuluka na kibansala mukumbi ya Avyo mene kusala kisalu na yandi mbote mpenza. Bantu nyonso me kubula maboko. Nsimba ti Nzuzi bawu me kubasika na avyo na kyese ve. Kima ya mbote, bawu ata kumata dyaka na Avyo yina sambu na kuvutuka. Kansi Nzuzi ikele kutula ntima nde mbala yina kuningana ke kuvanda dyaka ve.

Yindula ye pesa mvutu

- ☺ Inki nge me kuzaba na ba avio na nima ya kutanga disolo ya bamapasa.

- ☺ Keti yawu ikele mbote nde Nzuzi kuvanda muntu ya ntete bifulu nyonso sambu na kiti na yandi ya kupusa? Tendula sambu na inki?
- ☺ Bamapasa kuwaka fyoti boma ntangu avyo ikele kupumbuka, na ntangu ya kuningana ti na ntangu ya kukita. Nge ikele kuyindula bawu nde bawu kuwaka boma sambu na inki? Keti nge ikele kuwaka boma na ntangu nge ikele kutambulaka (na tukutuku, na velo, na masini na avyo ti kuna)? Kana ingeta / ya kieleka, tuba inki mambu kulutaka?

Nsaka/kisalu ya kusala

Yindula nge ikele kukwenda nzietolo.

Baka kaye na nge ye landila nsangu

Tuba mambu nionso lenda kwisila nge.

Tala mbote ba avyo, yawu ikele mpila mosi ve.

Vukisa yawu zole na zole mpila ya yawu kele.

